

*Дяченко Ю.А.,
аспірант кафедри біржової діяльності і торгівлі,
Національний університет біоресурсів і природокористування*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО БІРЖОВОГО РИНКУ

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан світового біржового ринку. Визначено структуру світової біржової торгівлі за видами біржових інструментів. Охарактеризовано світову регіональну структуру біржового ринку. Наведено основні тенденції розвитку біржової торгівлі товарними деривативами. Визначено рейтинг найбільш торгованих деривативів на сільськогосподарську продукцію.

Ключові слова: світовий біржовий ринок, деривативи, ф'ючерси, опціони, біржова торгівля, товарні деривативи, сільськогосподарська продукція.

Постановка проблеми. Сучасний біржовий ринок характеризується постійними змінами біржової організаційної структури та технології біржової торгівлі. Основним здобутком сучасного біржового ринку є повна електронізація усіх процесів біржової торгівлі. Сучасні світові біржі здійснюють торгівлю як фінансовими деривативами, а саме фондовими індексами та акціями, так і товарними деривативами: аграрною продукцією, металами, енергоресурсами. Світовий ринок товарних деривативів нині характеризується незначними обсягами торгівлі порівняно з ринком фінансових деривативів, проте відзначається відносною стабільністю протягом останніх років. Таким чином, доцільно провести аналіз сучасного стану біржового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням тенденцій світового біржового ринку займалися видатні зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: О.М. Буренін, Дж. Блек, О.М. Дегтярьова, Л.О. Примостка, О.М. Сохацька, М.О. Солодкий, В.О. Яворська та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча дослідженню розвитку світового біржового ринку і присвячено велику кількість наукових праць, та все ж таки існує широке коло не вирішених питань щодо ефективності функціонування світового біржового ринку, зокрема ринку товарних деривативів, які потребують подальших досліджень.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану та оцінці основних тенденцій розвитку світового біржового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація світового біржового ринку сприяла значній трансформації напрямів використання деривативів, особливо строкових угод. Тривалий час деривативи використовуються як інструменти прогнозування біржової кон'юнктури. Нині майже всі світові біржі з товарних і фондових перетворилися на універсальні біржові альянси, які разом із торгівлею товарними деривативами здійснюють торгівлю цінними паперами та фінансовими деривативами [2, с. 107].

Сучасні біржі деривативів є потужними центрами ціноутворення. Зростаюча волатильність міжнародних фінансових і товарних ринків, а також наявність прогнозованих ринків деривативів забезпечують нові можливості у розроблення стратегій,

необхідних для захисту від небажаних змін ринкової кон'юнктури й отримання прибутків [1, с. 103].

За дослідженнями Асоціації ф'ючерсної індустрії (Futures Industry Association), у 2015 р. спостерігається сильне зростання в торгівлі ф'ючерсами і опціонами на біржах Китаю, Індії, Кореї, Сінгапуру та інших регіонів Азії. Ще однією важливою подією в 2015 р. був сплеск у торгівлі товарними ф'ючерсами й опціонами. Протягом останніх кількох років вона набрала швидших темпів росту порівняно з іншими сегментами ринку деривативів (табл. 1). Так, Азіатсько-Тихоокеанський регіон показує найвищі темпи зростання порівняно з іншими регіонами, а саме 33,7%, тоді як Європа демонструє лише 8,2% зростання, а Північна Америка, навпаки, має тенденцію до зменшення темпів зростання на 0,2%. Хоча Північна Америка в попередні два роки демонструвала найвищі темпи зростання порівняно з іншими досліджуваними регіонами [4].

Таблиця 1
Регіональна динаміка ринку деривативів у світі в 2015 р.

	Північна Америка	Європа	Азіатсько-Тихоокеанський регіон
Кількість бірж	25	14	28
Кількість контрактів (млрд.)	8,2	4,8	9,7
Темпи зростання, %	-0,2	8,2	33,7
Частка у світовому ринку, %	33,1	19,3	39,2

Джерело: сформовано автором на основі [4]

У 2015 р. на світовому рівні загальна кількість ф'ючерсів і опціонів, що торгуються на біржах світу, зросла до 24,78 млрд. контрактів, що на 13,5% більше порівняно з 2014 р. Це найвищі темпи зростання в даній галузі з 2010 р. Однією з основних причин даного зростання був сплеск торгової активності в країнах Азії. За даними Асоціації ф'ючерсної індустрії, у 2013–2014 рр. найшвидші темпи росту показувала Північна Америка порівняно з іншими регіонами, але в 2015 р. загальний обсяг укладених угод на біржах Азіатсько-Тихоокеанського регіону збільшився до 9,7 млрд. контрактів, що на 33,7% більше порівняно з попереднім роком, тому в 2015 р. Азіатсько-Тихоокеанський регіон зайняв лідируючі позиції в торгівлі даними контрактами (табл. 2).

На європейських біржах також спостерігається зростання обсягів торгівлі до 4,77 млрд. контрактів, що на 8,2% більше порівняно з попереднім роком. На протигагу даному регіону в Північній Америці прослідковується негативна динаміка зі зниженням кількості укладених контрактів на 0,2% і становить 8,19 млрд. контрактів. Латинська Америка є четвертим за величиною регіоном, де обсяг укладених контрактів знизився порів-

Таблиця 2

Кількість укладених контрактів у різних регіонах світу, млрд. угод

Рік	Інші	Латинська Америка	Європа	Північна Америка	Азіатсько-Тихоокеанський регіон
2010	0,32	1,52	0,42	7,17	8,99
2011	0,35	1,60	5,02	8,19	9,83
2012	0,32	1,73	4,39	7,20	7,53
2013	0,38	1,68	4,37	7,83	7,30
2014	0,43	1,52	4,41	8,22	7,26
2015	0,66	1,45	4,77	8,19	9,70
Зміна 2015 р до 2014 р., %	51,9	- 4,4	8,2	- 0,2	33,7

Джерело: сформовано автором на основі [4]

няно з 2014 р. на 4,4%, до 1,45 млрд. Тенденція негативної динаміки в даному регіоні спостерігається вже третій рік поспіль. І, нарешті, щодо групи країн із категорією «інші». До даної групи входять Туреччина, Ізраїль, Південна Африка та Греція. Кількість контрактів зросла на 51,9%, до 658,1 млн. (рис. 1).

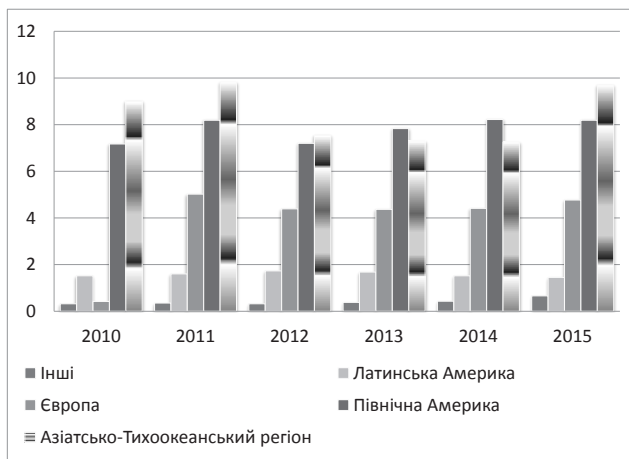

Рис. 1. Регіональна динаміка укладених біржових контрактів, млрд. угод

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Зростання рівня торговельної активності в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні спричинено великою кількістю бірж.

Зростання спостерігалось в багатьох країнах, зокрема Китаї, Індії, Кореї, Сінгапурі та Тайвані. Навіть в Японії, де відбувалося падіння рівня торгівлі протягом декількох років, спостерігається збільшення темпів зростання. Всі чотири біржі деривативів у 2015 р. показували двозначні темпи зростання.

Необхідно зазначити, що Асоціація ф'ючерсної індустрії у своїх статистичних звітах використовує біржові показники, обсяги виміру яких відображаються в кількості укладених угод. Це пояснюється важливістю кількості укладених і виконаних угод на біржі, що описує ліквідність біржі на світовому ринку (табл. 3).

Аналіз статистичних даних Асоціації ф'ючерсної індустрії свідчить про повернення в 2014–2015 рр лідируючих позицій на світовому біржовому ринку до американського альянсу CME Group, приріст торгівлі якої становив 2,6%. Досить високі темпи приросту показала Національна фондова біржа Індії, обсяги торгівлі якої зросли на 61,2%, завдяки чому біржі вдалося посісти друге місце в рейтингу найбільших світових бірж за обсягами торгівлі. Більшість із ТОП-10 бірж демонструвала зростання обсягів торгівлі на протязі Чиказькій біржі опціонів SVOE, Інтерконтинентальній біржі та фондовій біржі Сан-Паулу BM&FBovespa, де можна спостерігати зменшення обсягів торгівлі порівняно з попереднім роком.

Структура світової біржової торгівлі за видами угод свідчить про домінування ф'ючерсних угод над опціонами. Так, приріст торгівлі ф'ючерсами в 2015 р. становив 19,3%, тоді як біржова торгівля опціонами зросла лише на 6,2% (рис. 2).

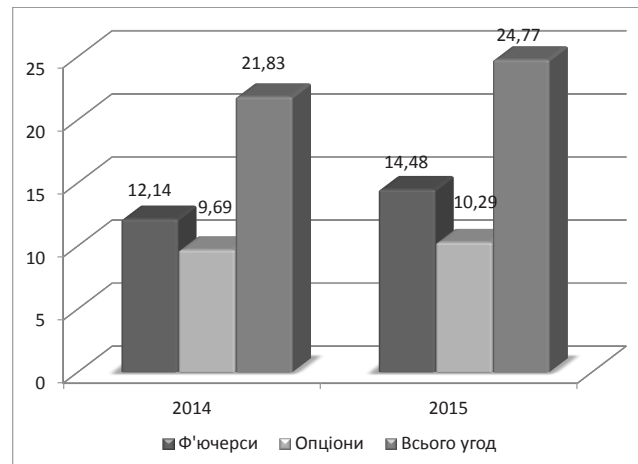

Рис. 2. Структура світової біржової торгівлі за видами угод, млрд. угод

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Таблиця 3

Рейтинг найбільших світових бірж за обсягами торгівлі, млрд. контрактів

Місце	Назва біржі	2014 р.	2015 р.	2015 р. до 2014 р., %
1	Чиказька біржа CME Group	3,44	3,53	2,6
2	Національна фондова біржа Індії	1,88	3,03	61,2
3	Європейська біржа Eurex	2,10	2,27	8,3
4	Інтерконтинентальна біржа	2,22	1,99	-9,8
5	Московська біржа	1,41	1,66	17,4
6	Фондова біржа Сан-Паулу BM&FBovespa	1,42	1,36	-4,4
7	Чиказька біржа опціонів SVOE	1,36	1,17	-11,4
8	Дальянська товарна біржа	0,77	1,11	45,0
9	Товарна біржа Чженчжоу	0,68	1,07	58,3
10	Шанхайська ф'ючерсна біржа	0,84	1,05	24,7

Джерело: сформовано автором на основі [4]

За даними журналу Futures Industry Magazine, у загальній структурі світової біржової торгівлі (табл. 4) тривалий час домінуючим залишається біржовий фінансовий ринок, частка якого в 2015 р. становила 77,9%, тоді як на біржовий товарний ринок припадає лише 18,5%.

Таблиця 4

Структура світової біржової торгівлі, млрд. угод

Біржовий сектор	2014 р.	2015 р.	Зміна 2015 р. до 2014 р., %
Фондові індекси	7,34	8,34	13,7
Цінні папери	4,93	4,92	- 0,1
Відсоткові ставки	3,29	3,25	- 1,3
Валюта	2,12	2,78	31,2
Аграрна продукція	1,39	1,64	18,1
Енергоресурси	1,16	1,41	21,2
Кольорові метали	0,87	1,28	46,8
Інші види	0,35	0,82	131,6
Дорогоцінні метали	0,37	0,32	- 13,4
Всього	21,83	24,77	13,5

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Аналізуючи дані таблиці 4, можна зробити висновок, що найбільше зростання у структурі світової біржової торгівлі в 2015 р. порівняно з 2014 р. спостерігається по біржових інструментах групи «Інші види» – 131,6%. Водночас значне зростання обсягів торгів спостерігається по групах «Кольорові метали» – 46,8%, «Валюта» – 31,2%, «Енергоресурси» – 21,2%, «Аграрна продукція» – 18,1% та «Фондові індекси» – 13,7%, тоді як значне зниження обсягів світової біржової торгівлі спостерігається на дорогоцінні метали – 13,4%, а також відсоткові ставки – 1,3% та цінні папери – 0,1%.

Порівняльна структура світової біржової торгівлі в 2015 р. (рис. 3) свідчить про те, що найбільшу частку становлять фондові індекси – 33,7%.

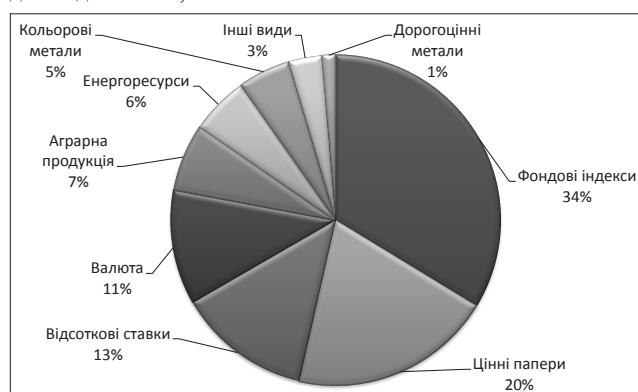

Рис. 3. Структура обсягів біржової торгівлі за видами біржових товарів у 2015 р.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Друге місце зайняли цінні папери – 19,9%, незважаючи на зниження обсягів торгівлі порівняно з 2014 р третє і четверте місця також посіли фінансові інструменти: відсоткові ставки – 13,1% та валюта – 11,2%. Таким чином, можна стверджувати, що в структурі світової біржової торгівлі, як і в попередні роки, переважають біржові фінансові інструменти (77,9%). Це вказує на високу популярність фінансових деривативів (ф'ючерсів та опціонів) серед інвесторів на світовому біржовому ринку.

Проаналізувавши біржову торгівлю товарними деривативами, слід зазначити, що найбільшу частку біржової торгівлі в 2015 р. займає аграрна продукція – 6,6%, друге місце відведене біржовій торгівлі енергоресурсами – 5,7%, а третє – кольоровим металам – 5,2%. Необхідно зазначити, що в 2014 р. та 2015 р. частка торгівлі товарними деривативами стабілізувалася і становила 18,5%.

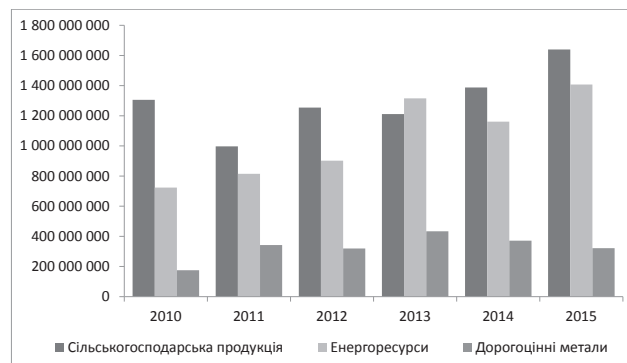

Рис. 4. Динаміка кількості укладених товарних ф'ючерсних та опціонних контрактів

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Кількість ф'ючерсів і опціонів на товари галузі енергетики, сільськогосподарські товари, дорогоцінні та кольорові метали в 2015 р. зросла на 22,6%, до 4,6 млрд. контрактів. У 2015 р. обсяг торгівлі сільськогосподарською продукцією збільшився на 18,1% і сягнув 1,6 млрд. контрактів, кількість контрактів у галузі енергетики досягнула 1,4 млрд., що на 21,2% більше порівняно з попереднім роком. Усі зазначені галузі демонстрували рекордні показники активності.

На нашу думку, у дослідженні товарних деривативів слід приділити більш детальну увагу угодам на сільськогосподарську продукцію.

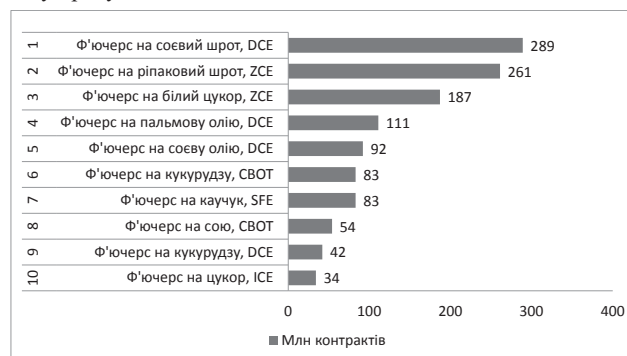

Рис. 5. Рейтинг 10 найбільш торгованих деривативів на сільськогосподарську продукцію на світових біржах у 2015 р.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Аналізуючи вищенаведені дані, необхідно зазначити, що перше місце в рейтингу найбільш торгованих деривативів на сільськогосподарську продукцію займає ф'ючерс на соєвий шрот на Далянській товарній біржі. Друге та третє місця відведено відповідно ріпаковому шроту та білому цукру на товарній біржі Чженчжоу. Варто також звернути особливу увагу на те, що з десяти світових бірж, які мають найбільш торговані деривативи на сільськогосподарську продукцію, сім розташовані в Китаї і тільки три – у США. Завдяки такій тенденції і можна

спостерігати досить високий сплеск торгової активності в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Необхідно зазначити, що значний обсяг торгівлі на китайських та американських біржах свідчить про те, що Китай на світовому ринку є одним із найбільших імпортерів указаних видів аграрної продукції, тоді як США є одним із найбільших експортерів, зокрема сої і кукурудзи.

В останні роки основною тенденцією світового біржового аграрного ринку є значне нарощування обсягів торгівлі на китайських біржах, як раніше лістингованих контрактів, так і нововведених.

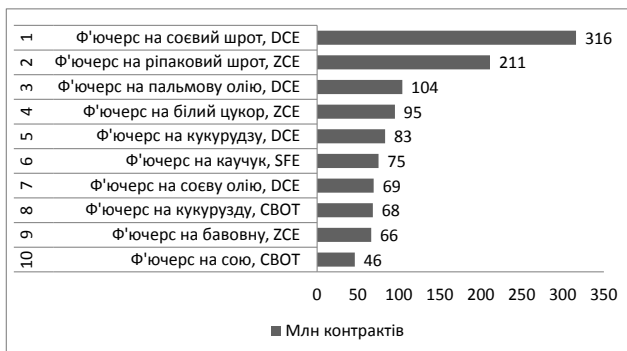

Рис. 6. Рейтинг 10 найбільш торгованих деривативів на сільськогосподарську продукцію на світових біржах у січні-вересні 2016 р.

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Проаналізувавши рис. 6, бачимо, що в 2016 р. спостерігається подібна до 2015 р. ситуація. Біржі Китаю, а саме Даляньська товарна біржа та товарна біржа Чженчжоу, продовжують займати лідируючі позиції на ринку товарних деривативів на сільськогосподарську продукцію. Найбільш торгованими деривативами є: соєвий та ріпаковий шрот, пальмова олія, білий цукор, кукурудза, каучук та ін. А ф'ючерс на кукурудзу та на сою на Чиказькій торговій палаті опускається відповідно на 8-е та 10-е місце і має порівняно з китайськими біржами суттєво нижчу кількість укладених товарних контрактів.

У цілому слід зазначити, що за останні десять років біржовий ринок сільськогосподарської продукції значно розширився, у світі на біржах з'являються нові види інструментів. Біржовий аграрний ринок у світовій практиці починає відігравати роль фінансового інституту через його багатofункціональне призначення у ринковій економіці, тому стає очевидним те, що із часом відпадає необхідність у первинній функції біржового ринку, яка передбачає купівлю-продаж реальних товарів.

Аналіз сучасної біржової торгівлі свідчить про те, що основними інструментами є такі види деривативів, як ф'ючерси й опціони, які використовуються як фінансові інструменти для страхування цінних ризиків або у спекулятивних цілях. Біржові котирування провідних світових біржових альянсів (CME Group, NYSE-Euronext) дедалі частіше використовуються у світовій практиці для виявлення поточного стану кон'юнктури

ринку сільськогосподарської продукції та прогнозування її розвитку в коротко-, середньо- та в деяких випадках у довгостроковому періодах [3, с. 16].

Висновки. Отже, сучасний світовий біржовий ринок відіграє важливу роль у ринковій економіці, забезпечуючи можливість хеджування ризиків, спекуляцій та прогнозування цін. Повна електронізація усіх процесів біржової торгівлі забезпечує більш швидкі та зручні можливості торгівлі біржовими контрактами. Аналіз світової біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією свідчить про значно менші обсяги торгівлі порівняно з фінансовими інструментами. Сучасна біржова торгівля аграрною продукцією у світовій практиці дає змогу завдяки функціям хеджування та спекуляції забезпечувати прогнозування цін на основні види аграрної продукції.

Література:

1. Солодкий М.О. Біржовий ринок: проблеми функціонування та тенденції інноваційного розвитку / М.О. Солодкий, С.А. Стасіневич, В.О. Яворська, Т.Ю. Андросович – К. : КОМПРИНТ, 2013. – 215 с.
2. Яворська В.О. Деривативи в розвитку біржового ринку / В.О. Яворська, Т.Ю. Андросович // Сучасні питання економіки і права. – 2013. – № 2. – С. 107–112.
3. Яворська В.О. Тенденції розвитку вітчизняної біржової торгівлі товарними деривативами на сільськогосподарську продукцію / В.О. Яворська // Моніторинг біржового ринку. – 2014. – № 1. – С. 16–17.
4. Will Acworth. 2015 Annual Survey: Global Derivatives Volume [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.futuresindustry.org>.

Дяченко Ю.А. Современное состояние и особенности функционирования мирового биржевого рынка

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние мирового биржевого рынка. Определена структура мировой биржевой торговли по видам биржевых инструментов. Охарактеризована мировая региональная структура биржевого рынка. Приведены основные тенденции развития биржевой торговли товарными деривативами. Определен рейтинг наиболее торгуемых деривативов на сельскохозяйственную продукцию.

Ключевые слова: мировой биржевой рынок, деривативы, фьючерсы, опционы, биржевая торговля, товарные деривативы, сельскохозяйственная продукция.

Diachenko Yu.A. Current status and features of the world exchange market performance

Summary. In the article, a modern state of the world exchange market is analysed. The structure of the world exchange trading by type of instruments is determined. The world regional structure of exchange market is characterized. The basic trends in the development of exchange trade in commodity derivatives are determined. A list of the most traded derivatives for agricultural products is defined.

Keywords: world exchange market, derivatives, futures, options, exchange trade, commodity derivatives, agricultural products.